
Poduzetničke kompetencije i suradničko poduzetništvo: put do promjena i unaprjeđenja kvalitete programa i obrazovanja

Vera Šutalo
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske,
Zagreb, Republika Hrvatska
vera.sutalo@mzos.hr

Sažetak - koncept poduzetništva vezan je u pravilu za područje ekonomije, tj. za pokretanje i razvijanje posla; on uključuje znanja i vještine te osobine i stavove potrebne za pokretanje i uspješan razvoj posla. Obrazovanje ima značajnu ulogu u razvoju poduzetništva. Uloga obrazovanja u razvoju poduzetnosti pojedinca postala je način života pojedinca, te je poduzetnička kompetencija proglašena jednom od temeljnih kompetencija. Kada započeti s obrazovanjem za poduzetnost i kako obrazovati učenike, kako unaprijediti programe i učiniti obrazovanje kvalitetnijim samo su neka od pitanja o kojima se govori u ovom članku. Analize programa i iskustva u obrazovanju upućuju na to da je poduzetnost nužno uvesti na pojedinim razinama obrazovanja te izraditi odgovarajuće nastavne programe, odnosno kurikule koji bi sadržavali cjeline o poduzetništvu. Obilježja poduzetnosti koja posjeduje najveći broj učenika jesu otvorenost za promjene i nova iskustva, spremnost za suradnju i dogovaranje s vršnjacima.

Ključne riječi: poduzetnička kompetencija, poduzetnost, nastavni predmeti, kurikulum

UVOD

Globalne, društvene i tehnološke promjene iziskuju brzu i ozbiljnu reakciju prosvjetne zajednice.

Škole nisu otoci, potrebna im je potpora, one moraju postati organizacije za učenje, a poduzetna Hrvatska treba dati okvir „za sustavno stvaranje obrazovno–poticajnog poduzetništvu usmjerenog društvenog okružja“ (*Poduzetna Hrvatska – Strategija učenja za poduzetništvo*, Zagreb, 2010.) Obrazovna politika, kao niti druge javne politike, nije nešto što je unaprijed određeno, nego što sudionici trebaju kreirati. Specifična znanja o poduzetništvu trebaju imati kreatori takve politike.

Formalno obrazovanje nije do sada omogućavalo pružanje znanja u svrhu općeg društvenog i gospodarskog napretka, poduzetništvo treba uključiti u sve razine obrazovanja, a ideal kojem treba težiti je omogućiti poduzetničko učenje i izvan formalnog obrazovanja, a u škole je potrebno uvoditi obrazovanje za poduzetnost od samog početka.

Činjenica je da je kurikulum odraz koncepcije škole i to koncepcije u smislu specifičnog imidža koji određuje svaka škola sebi time nam se otvara široko područje da u radu i promišljanjima raspravljamo i o mogućnostima koliko kurikulum određene škole uvažava nove spoznaje vezane za: „Čemu sve učimo djecu u školi mimo onog što je propisano učiti ih?“ i „Kakva je procjena pojedinih predmeta na dimenziji poduzetničkih vještina?“

Ako više od 65 % učenika kaže da „mora uložiti puno truda da bi savladali gradivo“, a tek desetak posto učenika navodi da voli školu zbog učenja i osobnog razvoja, onda nam ovi podatci mogu korisno poslužiti u planiranju strukturalnih promjena u sustavu obrazovanja, kao i intervencijskih programa. To je dobar temelj za osmišljavanje izvannastavnih programa u školi, a i za primjenu nastavnih metoda zasnovanih na suradničkom poduzetništvu u učenju (Institut za društvena istraživanja Zagreb: *Evaluacija nastavnih programa i razvoj modela kurikuluma za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj*, Zagreb, 2004.).

Učenici su tijekom nastave često pasivni, preko polovice njih često ili uvijek sluša i zapisuje što im nastavnik govori. Vrlo rijetko sudjeluju u terenskom radu, prezentiranju gradiva na nastavi ili sudjelovanju u izradi nekog predmeta. Rijetka

je na nastavi i inicijativa samih učenika kao što je postavljanje pitanja ili iznošenje vlastitih ideja i razmišljanja.

Rijetko su zastupljene i aktivnosti koje razvijaju vještine rješavanja problema te poduzetničke vještine kao što su npr. samostalnost, inicijativnost, samopouzdanje, kritičko mišljenje, suradnički duh.

Jasno je da učenici nemaju sposobnosti da pretvore ideje u djela, nemaju ključnih poduzetničkih kompetencija, nemaju određenih vještina, sposobnosti poput stvaralaštva, inicijativnosti, samostalnosti u funkciji pokretanja poslovnih subjekata i upravljanja njima.

Stoga je i cilj strategije: „Uvesti učenje i osposobljavanje za poduzetništvo kao ključne kompetencije u sve oblike, vrste i razine formalnog, neformalnog i informalnog obrazovanja i učenja“ (*Poduzetna Hrvatska – strategija učenja za poduzetništvo*, Zagreb, 2010.).

Poduzetnost je danas postala način života pojedinca, jedna od temeljnih pretpostavki uspješnog života pojedinca i društva. Poduzetnička kompetencija proglašena je jednom od temeljnih kompetencija potrebnih za život i rad u društvu znanja koju treba putem znanja osigurati svakom pojedincu.

Jedan od ključnih problema svakako su postojeći nastavni planovi i programi, kako u osnovnoj školi, tako i na srednjoškolskoj razini.

Nastavni planovi i programi

Poznato nam je da većina nastavnika koristi tradicionalne nastavne metode, metode vezane za razred i udžbeničko gradivo. Metode rada s učenicima koje se danas apostrofiraju u većini europskih zemalja kao rad na učeničkim projektima, izvođenje eksperimenata, pisanje komentara, zapažanja, izvještaja, sudjelovanje u terenskom radu i sl. nisu česte aktivnosti učenika u nastavi.

Kako su aktivnosti učenika na nastavi najvećim dijelom vezane uz predmet i gradivo, onda se može konstatirati da samo jedan dio aktivnosti poduzetničke naravi učenici konzumiraju u prirodoslovnim predmetima, matematici i tehničkoj kulturi, jer sudjeluju u terenskom radu češće u nastavi biologije i zemljopisa.

Postojeći nastavni programi su opširni, čak je prema istraživanjima utvrđeno da je od 10% - 20 % gradiva u ponekim predmetima višak, odnosno da bi dio nastavnog gradiva trebalo izbaciti iz programa.

Gledajući sustav u cjelini, podatci indiciraju da se u cijelom sustavu gotovo u svim nastavnim predmetima svi susreću s problemom viška gradiva, opsežnosti kao jednom od značajnih slabosti programa. To je prostor u kojem bi jedan uravnoteženi kurikulum mogao i dodati poduzetničke kompetencije i osposobiti učenike za složene i promjenjive uvjete rada i života škole. „*Jedan dovoljno širok i izbalansiran kurikulum sigurno bi omogućio razvoj temeljnih područja učenika kao što su: kognitivno – emocionalno, estetsko – moralno, praktično – tehničko i tjelesno – motorno.*“ (Gardner, 2000., str. 186 – 214.)

U tom kontekstu treba pri izradi nacionalnog kurikuluma iznalaziti načine povezivanja i integriranja svih područja razvijanjem pozitivnih stavova i interesa za učenje te za ostvarivanje koncepta cjeloživotnog poduzetničkog učenja, koji treba činiti programsku osnovu razvoja obrazovanja u Hrvatskoj.

Nisu samo preopširni nastavni planovi i programi zapreka za kvalitetnu realizaciju i uvođenje inovacija, posebice poduzetničkih. Jasno da se s ovom opterećenošću najteže nose učenici koji sigurno nisu osobito motivirani za rad. Prebrzi tempo realizacije programa, veliki broj učenika u razredu, nejednaka motiviranost učenika, različite posebnosti; sve su to zapreke koje ometaju kvalitetnu realizaciju programa.

Iz toga proizlazi potreba diferencijacije i individualizacije obrazovanja, potreba usklađivanja satnice i opsega programa. Ne možemo reći da su i nastavnici osobito motivirani ako im svi ovi problemi otežavaju kvalitetnu realizaciju nastavnih programa.

To ukazuje da prijedlozi promjena strukture obrazovnog sustava trebaju imati intenzivniju suradničko–poduzetničku komunikaciju i suradnju sa školama kako bi se nastavnici bolje upoznali s promjenama i bili senzibilizirani za njihovo prihvaćanje i realizaciju. Indikativan je podatak da je samo 12 % nastavnika sudjelovalo u organiziranju i izvođenju nekih od aktivnosti kojima se učenicima omogućuje upoznavanje uspješnih pojedinaca. Takve aktivnosti su u školama još uvijek marginalizirane, a upoznavanje uspješnih pojedinaca tj. poduzetnih ljudi

predstavlja važan način poticanja poduzetnosti kod učenika.

Nastavnici uglavnom u velikoj većini prihvaćaju promjene i u tom su pogledu prilično homogeni. Prema mišljenju nastavnika programe bi trebalo i sadržajno restrukturirati. Izmjene nastavnih programa, pored njihovog osuvremenjivanja, rasterećenja i drugih poboljšanja, trebaju se odvijati u pravcu novog, koherentnog nacionalnog kurikulumu. To znači da će se umjesto sadašnjeg predmetno fragmentarnog kurikulumu trebati razvijati koherentan kurikulum utemeljen na interdisciplinarnom pristupu i međusobno, vertikalnoj i horizontalnoj povezanosti nastavnih programa. Razvoj suvremenih školskih sustava temelji se na koncepciji cjeloživotnog obrazovanja i društva koje uči, a poduzetnička kompetencija spada u temeljnu kompetenciju za cjeloživotno učenje, koju bi po završetku obrazovanja trebali imati svi učenici.

To je koncepcija kurikulumske razvoja koja se ne može ostvariti samo promjenom nastavnih planova i programa, nego dubljim zahvatima i drugačijim koncipiranjem cjelokupnog odgojno-obrazovnog procesa na razini cijelog sustava i na razini škola, temeljeni na partnerstvu svih sudionika, na suradničkomu poduzetništvu škola, učenika i roditelja.

Prema procjenama važnosti gradiva i pojedinih predmeta, za budući život, kao i za procjene korisnosti takvih predmeta učenici općenito procjenjuju da im je za budući život važan strani jezik, pa matematika i hrvatski jezik, što se može povezati i s polaganjem državne mature. Uglavnom ističu da nemaju utjecaj na odabir tema koje će se obrađivati na nastavnom satu, jer je sve programom unaprijed određeno. Jasno je da je najomiljeniji predmet tjelesna i zdravstvena kultura. Učenici vole ovaj predmet zbog nastavnih sadržaja i aktivnosti te fleksibilne nastave.

Dominantni razlozi za ono što učenici ne vole je težina i nerazumljivost te nezanimljivost i opširnost. Veliki dio učenika nikad na nastavi ne postavlja pitanja, ne iznosi vlastite ideje i razmišljanja, rijetko prezentira gradivo ili dio gradiva, ne sudjeluje u izradi nekog predmeta i slično.

Podizanje kvalitete obrazovanja, uvođenja promjena, poduzetnog duha, ovisi kako je vidljivo o mnoštvu čimbenika, organizacijskih, stručnih, inovativnih, profesionalnih.

Svjedoci smo brzog zastarijevanja znanja i intenzivnog kumuliranja novih spoznaja na različitim područjima života, stoga je nezaobilazno i stručno usavršavanje kao važan element radnog procesa, kako bi se nastavnici mogli nositi s promjenama koje nameće poduzetnički način razmišljanja. Potrebna je veća motiviranost odgajatelja, učitelja, nastavnika i svih koji sudjeluju u prijenosu znanja za uključivanje poduzetničkog duha u učenju i u procese nastave. Kada je riječ o stručnom usavršavanju, onda je jasno da agencije obrazovnog sustava uglavnom provode taj dio posla u najvećem postotku, nešto manje stručnih seminara i predavanja odradile su same škole i nevladine organizacije. Kada govorimo o obliku stručnih usavršavanja u ukupnom broju stručnih usavršavanja najzastupljenija su još uvijek samo predavanja s 90,7 % ; seminari s 88,1 % te radionice s 78,8 %.

Konferencije, studijska putovanja i usavršavanje u inozemstvu još uvijek su rjeđi oblici usavršavanja. Ipak nastavnici nisu bili tijekom svog inicijalnog obrazovanja osposobljavani za poučavanje poduzetničke kompetencije, pa je logično da je veći dio nastavnika manje uključen u školske aktivnosti kojima se omogućuje upoznavanje učenika s poduzetničkim vještinama. Poduzetničke kompetencije pored ekonomske pismenosti i znanja potrebnih za pokretanje posla obuhvaćaju i osobine ličnosti i vještine potrebne za uspješno djelovanje pojedinca u profesionalnom i širem socijalnom kontekstu.

Dakle, sve ovo pokazuje da je potrebno napraviti kvalitetne promjene. Prema podacima istraživanja Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu vidljivo je da su ispitanici u najvećem broju „*ukazali na nužnost povećanja autonomije škole u kontekstu organizacije nastave i izvannastavnih aktivnosti (satnica, organizacija smjena, donošenje pravilnika, rad područnih škola, donošenje godišnjeg plana i programa)*. Na drugom mjestu po važnosti ispitanika su *poboljšanje materijalne opremljenosti škole – nastavna sredstva, prostorni uvjeti i povećanje financijskih sredstava koja se dodjeljuju školama, a na trećem mjestu su promjene nastavnog plana i programa – kurikularne promjene*“ (Institut za društvena istraživanja u Zagrebu: Evaluacija nastavnih programa i razvoj kurikuluma za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj, Zagreb, 2004.)

Iz svega ovoga proizlazi da postoji puno prostora za promjene i unaprjeđenje programa kvalitete rada škola i obrazovanja.

Ako je još uvijek klasično nastavno pomagalo udžbenik i radna bilježnica gotovo u cijelom sustavu s 99 % u uporabi u većem dijelu nastavnog procesa, a još uvijek manji postotak koristi suvremenu tehnologiju, edukacijski CD ROM ili LCD projektor, što je velikim dijelom posljedica neadekvatne opremljenosti nastavnim sredstvima, onda možemo i ovime konstatirati da uvjeti rada u školama nisu na razini razvijanja poduzetničkih vještina.

Ako to potkrijepimo podacima da u Hrvatskoj gotovo 20 % stanovništva nema završenu osnovnu školu, a još toliko ih je bez srednjoškolskog obrazovanja. Većina ovih niskoobrazovanih spada u starije dobne skupine, a 6 % - 9 % učenika ne završava osnovnu školu u roku. Prema podacima Zavoda za statistiku 92 % djece određene generacije upisuje srednju školu. Oko 15 % djece koja upišu srednju školu, ne završe je. Problem ranog napuštanja škole vrlo je kompleksan i na njega utječu akademski neuspjeh i niske profesionalne aspiracije, ekonomski i socijalni uvjeti. Suočena i s ovim problemom slabe obrazovne strukture Hrvatske i učestalog ranog napuštanja školovanja, Strategija učenja za poduzetništvo zasigurno će povećati ekonomsku konkurentnost i smanjiti socijalnu isključenost, otvorenost za promjene i nova iskustva u obrazovanju. (Državni zavod za statistiku: Obvezno obrazovanje u Republici Hrvatskoj, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2007.)

Zaključak

Poduzetnička kompetencija uvrštena je u sve europske nacionalne kurikulume kao jedna od osam temeljnih kompetencija. Poticanjem poduzetnog načina razmišljanja i razvojem poduzetničke kompetencije doprinosi se povećanju zapošljivosti i učinkovitosti i socijalne sigurnosti. Smjernice za ostvarenje poduzetništva i poduzetničke kompetencije nalazimo u dokumentima Europske unije.

Potreba za cjeloživotnim učenjem i osposobljavanjem za poduzetništvo naglašena je i potreba za promjenama u svim nastavnim programima. Postojeći programi su za učenike preteški, opsežni, nerazumljivi. Učenici ne smiju biti pasivni na satu, programi trebaju biti koncipirani tako da ih potaknu na inicijativu, iznošenje vlastitih ideja i razmišljanja. Učenici moraju steći specifična znanja o poduzetništvu u svrhu općeg društvenog i gospodarskog napretka. Nacionalni kurikulum treba pronaći načine povezivanja i integriranja svih obrazovnih područja, a postoji i potreba kroz – kurikulumskog modula.

Razvoj suvremenih školskih sustava temelji se na koncepciji cjeloživotnog obrazovanja i društva koje uči.

Možemo zaključiti da je vidljivo da postoji potreba za uvođenjem sustavnog obrazovanja za poduzetnost, što implicira izradu jasne koncepcije nastavnih programa, odnosno kurikuluma.

Osim toga, jasno je da iz ovoga proizlazi i potreba za kvalitetnijim osposobljavanjem nastavnika za poučavanje poduzetničke kompetencije. U našim programima obrazovanje za poduzetnost djelomično je prisutno i odvija se u sklopu realizacije ciljeva drugih predmeta i nije rezultat planirane i osmišljene politike obrazovanja za poduzetništvo.

Literatura:

1. Podatci Državnog zavoda za statistiku prema: Obvezno obrazovanje u Republici Hrvatskoj, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2007., Zagreb.
2. Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005. – 2010., Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2005., Zagreb.
3. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, 2005. Vodič kroz Hrvatski Nacionalni Obrazovni Standard za osnovnu školu, Zagreb
4. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, Strategija za izradu i razvoj nacionalnog kurikuluma za predškolski odgoj, opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje, 2007., Zagreb.
5. Pedagogijska istraživanja, znanstveni časopis, Vladimir Jurić, Kurikulum suvremene škole, str. 185, Školska knjiga, 2005., Zagreb.
6. Eckard König, Peter Zedler: Teorije znanosti o odgoju, Educa, 2001., Zagreb.
7. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Strategija učenja za poduzetništvo, 2010., Zagreb.

8. Institut za društvena istraživanja Zagreb: Evaluacija nastavnih programa i razvoj modela kurikuluma za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj, 2004., Zagreb.
9. Institut za društvena istraživanja Zagreb: Nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj, 2006., Zagreb.
10. Vlasta Vizek Vidović: Cjeloživotno obrazovanje učitelja i nastavnika: višestruke perspektive, IDI, 2005., Zagreb.

Entrepreneurial Competences and Collaborative Enterprise: Way to Change and Improve the Programme and Education Quality

Abstract - *the notion of entrepreneurship is usually related to the economics, i.e. starting and development of business. Entrepreneurship involves knowledge and skills, characteristics and attitudes that are necessary for starting the business and its successful development. Knowledge has a significant role in the development of entrepreneurship. The role of the education in the development of the enterprising spirit of an individual has become a way of living. Entrepreneurial competence has become one of the key competences. When should we start with entrepreneurial education and how should we educate students, improve the programmes and make education meet high standards? These are only some of the questions that have been discussed in this article. The analysis of programmes and experience in education has shown that it is necessary to introduce entrepreneurship at certain levels of education and to create teaching programmes and curricula which would include topic of entrepreneurship. Entrepreneurial features shared by the majority of students include being open for changes and new experience, and ready for cooperation and making arrangements with fellow students.*

Key words: *entrepreneurial competence, enterprise, school subjects, curriculum*